

КЗВО КОР Академія мистецтв імені Павла Чубинського

**Кафедра «Інструментальне виконавство» ПЦК «Фортепіанно і
концертмейстерство»**

Оп «Фортепіано»

Курсова робота

з дисципліни: «Історія фортепіанного виконавства»

**«Фортепіанне мистецтво Польщі початку 19 ст. Виконавська і педагогічна
діяльність Фредеріка Шопена. Новаторські ідеї виховання майстерності
піаніста»**

Виконала студентка 2 Ф-НО курсу

Освітньої програми «Фортепіано»

Мороз Анна

Викладач: Л. О. Іванько

Київ 2024 рік

Зміст

Вступ	3
Розділ 1: Майстерність Ф. Шопена як виконавця віртуоза	
1.1 Початок кар'єри генія	5
1.2 Шопен віртуоз, імпровізатор	5
1.3 Останні роки композитора	7
Розділ 2: Фортепіанне мистецтво Польщі початку XIX ст.	
2.1 Розвиток музики в Польщі	9
2.2 Видатні учні Шопена	10
2.3 Різноманіття творів Шопена	11
Розділ 3: Новаторські ідеї Ф. Шопена, виховання піаністів	
3.1 Шопенівська педагогіка	13
3.2 Виховання піаністів	14
3.3 Особлива методика навчання	15
Висновок	17

Вступ

Початок XIX ст. розвиток епохи романтизму, ця епоха набула популярності в Польщі і являє собою ідейні та художні напрями в європейській і американській культурі, який розквітнув з кінця XVIII до першої половини XIX ст.

Його основними характеристиками є:

- Підкреслення цінності особистості та її духовного життя.
- Зображення сильних та бунтарських пристрастей.
- Ідеалізація природи та віра в її цілющу силу.
- Романтизм протиставляється раціоналізму та класицизму попередніх епох. Він робить акцент на емоціях, інтуїції та уяві.

Першими представниками польського музичного романтизму були:

- М. К. Огінський: композитор, автор фортепіанної музики.
- Марія Шимановська: композиторка і піаністка, авторка фортепіанної музики.
- Юзеф Ельснер: вчитель Ф. Шопена, засновник майбутньої консерваторії у Львові.
- Кароль Курпінський: засновник вокально-оперної школи.

Важливим напрямком розвитку польської музики стала фольклористика.

Найвидатнішим польським композитором вважається Ф. Шопен. Його творчість знаменує собою епоху у фортепіанній музиці.

Романтизм – один із таких стилів, який широко використовується в концертах та навчанні. Це пов'язано з тим, що в ньому зосереджено багато проблем, актуальних для музичного виконання та педагогіки.

Багато творів епохи романтизму написані з віртуозністю. Це пов'язано з розквітом віртуозного виконавства в той час.

Музика Фредеріка Шопена – це унікальний феномен. Вона має епохальну значимість для фортепіанного виконання. Шопен був геніальним

композитором, який значно вплинув на розвиток світової музики . Його твори відбивають широкий спектр нових ідей.

Сучасні музикознавці досліджують виконавський стиль Шопена. Д. Рабінович запропонував термін «шопенізм» для опису його творчості. Українська дослідниця Л. Кияновська вивчала творчість Шопена у Львові, а Р. Сулім дослідила його зв'язки з українським мистецтвом.

Мета роботи – вивчити особливості стилю фортепіанної музики Шопена. Для цього я ставлю перед собою такі завдання:

- Охарактеризувати стиль романтичної епохи в європейському фортепіанному виконавстві.
- Визначити національні риси в композиторському стилі Шопена.
- Описати особливості піаністичного стилю Шопена.

Об'єктом дослідження є фортепіанна музика Шопена та його педагогічні принципи, а предметом – піаністичні особливості його творів.

Суть роботи полягає в з'ясуванні міри впливу польських національних та романтичних рис на своєрідний стиль Шопена

Розділ 1: Майстерність Ф. Шопена як виконавця, віртуоза

1.1 Початок кар'єри генія

На становлення неповторного мелодійного стилю Шопена вплинули:

- Моцарт: його елегантність та мелодичність.
- Польська національна музика: салонні п'єси М.К. Огінського, М. Шимановської та інших.
- Італійська опера: драматизм та емоційність. [4]

Перші композиторські спроби Шопена датуються 1817 роком. З 1819 року він виступає як піаніст у варшавських салонах, демонструючи свій талант.

У 1822 році Шопен розпочинає навчання у Ю. Ельснера, провідного польського композитора.

1823 рік: вступ до Варшавського ліцею.

1825 рік: публікація першого опусу – Рондо c-moll.

Шопен невпинно працював над удосконаленням майстерності. Він глибоко вивчав традиції, позбуваючись сторонніх впливів, шукаючи свій власний стиль.

До кінця 1820-х років з'являються знакові твори:

- Фантазія на польські теми 1828 та Rondo a la Krakowiak 1828
- Два концерти для фортепіано з оркестром f-moll і e-moll, 1829-1830

Шопен вражав не лише своїм талантом, а й різнобічним розвитком, тонким розумом, шляхетним характером та невимушеною елегантністю.

Вступ до Варшавської консерваторії в 1826 році. Вже тоді Шопен був готовий до сприйняття широкого спектру культурних явищ. Його освіченість та зв'язки з прогресивними колами польського суспільства робили його домівку центром тяжіння для інтелігенції.

1826-1829 рр.: навчання у класі Ельснера. В цей період входили такі події варіації на тему дуету з опери Моцарта «Дон Жуан» ,перша соната та ряд інших п'єс. Після закінчення консерваторії Шопен розпочинає нову еру творчості. Його визнають не лише як віртуозного піаніста, але й як автора оригінальних та цікавих творів.

На початку 1829 року після закінчення Головної школи музики Шопен з декількома друзями виїхав з Варшави, направляючись у Відень. Заохочений новими друзями у Відні, Шопен вирішив організувати концерт. 11 серпня 1829 року в імператорському оперному театрі відбувся вечір музики, де він виконав:

- Варіації ор.2.
- Імпровізації на тему з опери «Біла дама».
- Імпровізацію на польську тему «Хміль».

Публіка зустріла Шопена бурхливими оплесками. Після кожної варіації звучали овації, заглушуючи оркестр. Після завершення концерту овації були такими гучними, що Шопену довелося двічі вийти на біс. Імпровізації здобули ще більший успіх. «Хміль», за словами Шопена, електризував публіку. Очевидці стверджують, що глядачі на балконі навіть підстрибували від захвату. Через тиждень Шопен дав ще один концерт, який пройшов з ще більшим тріумфом.

1.2 Шопен віртуоз, імпровізатор

З перших кроків на артистичному шляху Шопен вражав публіку оригінальністю свого музичного стилю. Його віртуозність не мала нічого спільного з дешевим ефектом, адже вона служила лише засобом для вираження глибоких почуттів. На відміну від «вивіреного» та холодного академізму Калькбреннера, Шопен зачаровував багатством звукової палітри, розкриваючи безмежну гаму емоцій. Його виконання неможливо було уявити без його ж композиторського таланту. Розпечений Париж, який рідко дивувався віртуозності, схилювся перед красою слов'янських мелодій та незрівнянною поезією, що лилася з-під його пальців. На думку Ліста, музика та гра Шопена викликали «почуття замилювання,

трепету, боязкості, що охоплює серце поблизу надприродних істот, поблизу тих, кого не можеш розгадати, зрозуміти, обійняти».

Шопен володів неперевершеною манерою виконання, яка зачаровувала слухачів. Його *rubato*, вільне й емоційно насичене трактування темпу, стало невід’ємною частиною його музичного стилю. В композиторських досягненнях Ф. Шопена відкриття, виявлені у сфері піанізму, але представлені в інших формах. Наводяться як приклад виконавська агогіка, що вилилася в пластичність ритмічного рисунка; акустично-звукові новації, які вплинули на становлення гармонічного мислення; евристичні рішення у сфері аплікатури, які трансформували старі технічні формули; тематично-інтонаційне наповнення всіх елементів фактури.[2] На батьківщині друзі, вчителі та рідні бачили в ньому генія, покликаного розкрити світу красу польської душі. Їхня віра в його талант спонукала їх вважати, що фортепіано та камерні твори не відповідають масштабу його місії. Лише монументальні опери, на їхню думку, могли втілити величні ідеї та прославити польський народ.

Шопен не ігнорував значення місії польського митця, але його бачення шляхів творчості суттєво відрізнялося від загальноприйнятого. Інтуїція та тверезий розсуд підказували йому, що він обрав правильний напрямок. Спілкування з видатними людьми епохи – митцями та літераторами – мало значний духовний вплив на Шопена. Під впливом цих зустрічей та вражень зріло його майстерність, глибина та розмаїття музичних ідей, але тема Батьківщини залишалась у центрі його творчості.

На початку паризького періоду Шопен зосередився на обробці творів, написаних до його переїзду, а також на завершенні та втіленні раніше задуманих композицій. У цей час він переважно писав невеликі фортепіанні п’єси: ліричні мініатюри та танцювальні жанри.

Історія Шопена слугує прикладом того, як вірність власному баченню та невпинна праця ведуть до справжнього успіху.

1.3 Останні роки композитора

Мелодія – це серцевина музики Шопена, його безцінний дар, який можна порівняти лише з талантом Моцарта та Чайковського. Він не просто майстерно володів фортепіано, але й творив оригінальні мелодії, що зачаровують слухачів. Світ музики Шопена вражає своєю красою. Його твори переносять нас у безмежні простори, де розкриваються вікна в невідомі даліни, сповнені таємниць і пригод. Завдяки його мелодіям здається, ніби слухаєш не один інструмент, а цілий оркестр. Творчість Шопена дарує незабутні емоції. Його музика надихає, змушує задуматися, відчувати всю гаму людських почуттів. Вона нікого не залишає байдужим, адже кожен знаходить у ній щось близьке та рідне.

Навесні 1848 року Шопен приїхав до Лондона. Його одразу занурило у вир світського життя з щоденними візитами, званими обідами, прийомами та раутами. До того ж, він давав уроки та виступав у великосвітських салонах. Ця порожнеча та метушня стали тяжким тягарем для хворого композитора. «Ніяк не звикну до лондонської атмосфери, - писав він, - і все це життя, з його візитами, званими вечорами, дуже мене обтяжує».

Після декількох виступів у Лондоні на запрошення своїх учениць, «милих шотландок», Шопен поїхав до Шотландії. Там він знайшов «цілковитий спокій і прекрасні шотландські пісні», які йому так подобалися.

28 серпня відбувся його перший концерт у Манчестері, потім він виступав у Глазго, а на початку жовтня в Единбурзі. 31 жовтня Шопен повернувся до Лондона. Знесилений хворобою, але спонукуваний патріотичними почуттями, він виступив на щорічному польському балі 16 листопада 1848 року. Цей концерт став останнім виходом на публіку. [6]

Розділ 2: Фортепіанне виконавське мистецтво на початку XIX ст. в Польщі

2.1 Розвиток музики в Польщі

- Народна музика представлена танцювальними і пісненими жанрами. Переважають 3-дольний пунктирний ритм із переміщенням акценту із сильної частки такту на слабку й 2-дольний синкопований. З поширенням ідей Відродження й Реформації. У другій половині століття польська музиці підсилюються світські елементи, розвивається інструментальна музика.
- Перші згадки про «клавикорд» або «фортепіано» в Польщі сягають XVII століття.

Ці ранні інструменти були далекими від сучасних: менше клавіш, обмежений діапазон, проста механіка. Їх імпортували з Італії, Німеччини або виготовляли місцеві майстри. На той час фортепіано використовували переважно аристократи для домашнього музикування.

У 18 столітті фортепіано здобуло популярність у Польщі. Польські композитори, такі як Ян Длугошевський і Мацей Каміньський, писали музику для нового інструменту. Виробництво фортепіано розвивалося: з'являлися майстерні, удосконалювалася конструкція. Фортепіано стало невід'ємною частиною польського музичного життя, звучачи як соло, так і в камерних ансамблях.

19 століття називають «золотою епохою» бо воно стало епохою розквіту польського фортепіано. Фредерік Шопен, світовий геній, зробив значний вплив на фортепіанну музику. Його прелюдії, етюди, концерти та ноктюрни досі вважаються шедеврами. За його працю Польща оголосила 2010 рік «Роком Шопена». Інші польські композитори 19 століття, такі як Падеревський, Шимановський та Людвіг Шимановський, також збагатили фортепіанну спадщину.

Польська музика, з її багатовіковою історією, самобутніми традиціями та динамічним розвитком, посідає значне місце на світовій музичній мапі. Її мелодії,

пронизані чарівністю та красою, щиро й емоційно відображають душу польського народу. [3]

2.2 Видатні учні Шопена

Багато музикантів мріяли потрапити до фортепіанного класу Шопена, не всім вдавалося це зробити. Серед учнів його учнів є видатні діячі.

Карл Філч – австрійський вундеркінд піаніст, композитор, гордість Шопена. Написав не велику кількість творів протягом життя, його порівнювали з Моцартом та пророкували велике майбутнє піаніста. Здобув визнання від Мейєрбера, Ліста та Мошелеса. [7]

Шарлотта де Ротшильд: світська левиця, художниця та муза Шопена[8]

Баронеса Шарлотта де Ротшильд – не просто представниця знаної банківської династії. Її життя сяяло гранями світської левиці та талановитої художниці. Народившись у багатстві та оточенні вишуканого суспільства, Шарлотта не могла не увібрати в себе дух епохи. Її музичним наставником став сам Фредерік Шопен, чий вплив на розвиток юної особистості важко переоцінити. Вийшовши заміж, Шарлотта отримала від Шопена незвичайний весільний подарунок – Балладу №4 фа-минор, присвячену їй. Цей твір став не лише свідченням глибокої поваги композитора до юної леді, але й шедевром фортепіанної музики, що навічно увічнив її ім'я.

Кароль Мікулі : талановитий учень, видатний піаніст, щедрий меценат. Він залишив глибокий слід не лише в історії музики, але й у житті рідного міста.

Мікулі був не лише віртуозним виконавцем, але й щедрим меценатом. Завдяки його пожертвам у Чернівцях з'явилася перша публічна бібліотека, а талановиті гімназисти отримували стипендії. Турбота про розвиток музичного мистецтва була однією з головних рис Кароля. Він шукав обдарованих піаністів по всій Буковині, надаючи їм можливість розкрити свій талант. Саме завдяки Мікулі у Чернівцях два дні поспіль виступав легендарний композитор Ференц Ліст. Ця подія стала знаковою для міста і залишила незабутні враження у пам'яті його мешканців.

Кароль Мікулі – яскравий приклад того, як талановита людина може збагатити не лише світ мистецтва, але й життя цілого міста.[5]

2.3 Різноманіття творів Шопена

Перші навички фортепіанної гри Шопен отримав від старшої сестри. Потім, займаючись з викладачем фортепіанної гри, оцінив і полюбив твори Баха, Моцарта, Гайдна, Бетховена. Перший виступ маленького піаніста відбувся у Варшаві, коли йому виповнилося сім років. Концерт мав успіх, і ім'я Шопена стало відомим у всій Варшаві.

Більшість творів Фредеріка Шопена призначені для фортепіано, але також є винятки, зокрема Соната для віолончелі та фортепіано. Вдалось зберегти понад 230 його композицій. Композитор був шаленим імпровізатором, який часто писав музику на ходу пристосовуючись до інструмента, а потім занотовував її. Хоча музична спадщина Шопена не дуже обширна, вона вражає своєю глибиною та універсальністю. Видатний піаніст зосередив свою композиторську діяльність майже виключно на фортепіано, його ранні твори, які включають в себе віртуозні рондо та концерти для фортепіано з оркестром, показують повагу до традицій романтичного піанізму. Пізніші твори сильно відрізняються, вражають своєю виразністю, елегантністю та новаторськими формами. Серед них; Третя соната, Фантазія, Колискова, Баркарола, балади, скерцо, мазурки та ноктюрни. Між цими двома періодами творчості розташовується велика кількість етюдів, прелюдій, ноктюрнів, вальсів, мазурок, полонезів, експромтів, які відрізняються досконалістю та різноманіттям. Це різноманіття вважається характерною рисою Шопена. В музиці Шопена переважно багата гра акомпануючих голосів, що створює ефект поліфонії. Багато п'єс написані в популярних жанрах, але з його характером набувають нового масштабу. Як казав Шуман про один з етюдів: «Це стільки ж етюд, скільки поема». Незважаючи на рідкісний композиторський талант, який міг би зробити його видатним симфоністом, Шопен віддавав перевагу камерним жанрам, що відповідали його делікатній та замкнутій натурі. [9]

Для гармонії Шопена характерні сміливі тональні зіставлення та модуляції. Його вплив відчувається у творчості: Ліста, Вагнера, Дебюссі, Гріга, Чайковського, Рахманінова, Шимановського та багато інших.

Творчість Шопена – вершина польської та світової музичної культури. Вплинув на багато поколінь музикантів. Неперевершений мелодист з унікальною композиторською технікою. Автор понад 50 мазурок, 3 фортепіанних сонат, балад та інших творів. Його вальси здобули особливу популярність.

«Новаторські ідеї Ф. Шопена, виховання піаністів та ефективність його методів»

3.1 Шопенівська педагогіка

Композитор не просто написав чудові фортепіанні твори , він здійснив переворот у фортепіанній музиці , створивши унікальний стиль , що відрізняється легкістю , м'яккістю та мелодійністю. У власній грі, і в творчому доробку пріоритетним для композитора було виявлення музичного змісту, глибоке емоційне його осягнення. Він вірив, що музика може сказати більше, ніж слова, і прагнув донести до слухача глибину своїх почуттів та думок. Завдяки цьому його твори стали справжніми шедеврами, які й досі хвилюють серця людей.

Шопенівська педагогіка, з одного боку, здається простою й природною, адже вона ґрунтується на природних рухах рук . З іншого боку, вона становить значну складність, адже вимагає від учня глибокого розуміння музики та здатності емоційно її виражати.

Шопен вважав, що основою будь-якого музичного твору є художній образ. Цей образ не можна відтворити лише за допомогою технічної досконалості, його потрібно осягнути, зрозуміти задум композитора.

Шопен порівнював музику з мовою, яка здатна виражати почуття та думки. Ця думка є ключовою для розуміння його творчості та педагогічної системи. [1, с.36]

Три рівні Шопенівської педагогіки:

1. Художній образ: Перевага надається емоційному вираженню та глибині музичного образу, які ставляться вище технічної досконалості.
2. Раціональний підхід заняття організовані з урахуванням природних особливостей фортепіано та людської анатомії.

Положення руки: Рука на клавіатурі знаходиться в природному положенні .

Аплікатура: Використовується аплікатура, що відповідає природним рухам пальців.

Фразування: Музичні фрази та динамічні відтінки підкреслюють емоційний зміст твору.

Звуковидобування: Розвивається глибокий і насичений звук, характерний для фортепіано.

Педалізація: Педаль використовується для досягнення виразності та глибини звучання.

3. Розвиток особистості:

Педагог прагне розширити музичний кругозір учня та заохочувати його індивідуальність.

3.2 Виховання піаністів

Шопен вважав, що фортепіанне звучання, як і будь-якого інструменту, має бути наспівним, тому вивчав з учнями закони співу. Його кантиленні мелодії близькі до вокальних фраз, тому їх потрібно виконувати з урахуванням законів співочого мистецтва. Шопен черпав натхнення з італійської оперної музики та стилю *bel canto*, тому в його педагогіці акцент робиться на співучій манері гри.

Композитор прагнув звільнити виконання від жорсткості та скутості, щоб досягти гнучкості руки, необхідної для співучої гри. Важливим принципом є природне положення рук на клавіатурі, яке забезпечує максимальну раціональність їх використання. Шопен рекомендував розміщувати довгі пальці на чорних клавішах, а короткі – на білих, що відповідає анатомії руки та зручності клавіатури. Також він пропонував обмеження тривалості занять учня трьома годинами в день. Шопен не рекомендував багатогодинні заняття своїх учнів, вважаючи, що потрібного результату можна досягти в значно коротші терміни. Зайві години за інструментом свідчать про те, що учень не розуміє, на що слід звертати увагу при заняттях. Навчання рекомендується розпочинати, коли учень досягає певного рівня фізичного розвитку, щоб він міг розуміти принципи гри. Шопен раціонально

підходить до відтворення фортепіанної фактури та налаштування ігрового апарату виконавця.

З точки зору виховання художнього смаку педагогічний репертуар Шопена був досить широкий. З кола авторів, яких, він рекомендував своїм учням, можна також почерпнути певну інформацію про його переваги, про його думку щодо користі вивчення тих чи інших п'єс. Всім учням Шопен наполегливо рекомендував вивчати твори Й. С. Баха, вважаючи їх важливою складовою підготовки музиканта, а також Моцарта, творами якого Шопен захоплювався. Педагог рекомендував учням слухати оперних співаків та наслідувати вокальному виконанню на фортепіано.

Шопен враховував особливості конструкції фортепіано у своїй педагогіці, роблячи акцент на прийомах, що максимально використовують його можливості. Це відрізняло його методику від сучасних йому посібників, які спиралися на традиції клавірного виконавства, не завжди відповідні новому інструменту.

3.3 Особлива методика навчання

Шопен вірив в естетичний вплив музики та її безмежні можливості. Він порівнював музичну мову з людською, вважаючи її здатною передавати найскладніші емоції та думки. Шопен підкреслював важливість наполегливої та усвідомленої праці у розвитку піаніста. На початковому етапі навчання гри Ф. Шопен рекомендував вивчати нотну грамоту за одинадцятилінійною системою, яка є більш ефективною в порівнянні з послідовним освоєнням нот в скрипковому й басовому ключах. Нота «до» першої октави була орієнтиром для знаходження нот різної висоти. Він прагнув розвивати в учнях індивідуальність, творчість, емоційність, уяву та художню інтуїцію.

Головним завданням виконавця Шопен вважав глибоке емоційне осягнення музики та щирість у її відтворенні. Робота над технікою за методом Шопена була підпорядкована художнім завданням та стилю твору.

Композитор не був задоволений існуючими на той час методами ізольованої пальцевої гри. Тому він розробив власну систему початкової організації виконавського апарату піаніста,

Яка використовує природні особливості всієї руки та кожного пальця. «Формула Шопена» з опорою на подушечки пальців забезпечує природність, гнучкість рук та чутливість пальців.

Для правої руки - мі, фа(#), соль(#), ля, сі

Для лівої руки - до, сі(б), ля(б), соль(б), фа

Шопен піклувався про розвиток у своїх учнів свободи рук, гнучкості зап'ясть та самостійності пальців. Для цього він рекомендував використовувати гами та етюди, дбаючи про рівність звучання та зручне положення рук. Вивчення гам починалося з тих, що мають багато чорних клавіш, вони є складнішими. Шопен вважав ефективним методом гри в різних темпах, з різною динамікою та штрихами. Послідовність вивчення штрихів: легке staccato, легке portato, marcato, справжнє legato. Володіння співучим, зв'язним виконанням дає виразність у подальшій роботі над художнім образом.

Висновок

Мистецтво гри на фортепіано в Польщі пережило значний розвиток на початку 19 століття, головним чином завдяки новаторським ідеям і освітній діяльності Фредеріка Шопена. Шопен був не лише винятковим композитором, а й талановитим педагогом, який глибоко розумів фортепіано та його можливості.

Сьогодні принципи Шопена складають основу багатьох фортепіанних шкіл і методів навчання. Його новаторські ідеї щодо підготовки піаніста досі використовують педагоги різних країн світу, розвиваючи відчуття музики, вільне вираження своїх емоцій та індивідуальність учнів.

Багато його учнів стали відомими піаністами та викладачами, які продовжили та розвинули його методику. Я глибоко вражена новаторськими ідеями Шопена. Вони мотивують мене до пошуку власного стилю, розвитку емоційної глибини та вдосконалення технічної майстерності. Його підхід до виховання піаніста здається мені глибоко гуманним і спрямованим на розвиток не тільки технічних, а й музичних навичок. Спадщина Шопена має неоціненне значення для розвитку мистецтва фортепіанної гри. Його твори не лише збагатили фортепіанний репертуар, а й надихнули нове покоління піаністів. Я вірю, що вивчення та популяризація спадщини Шопена є важливим завданням для сучасних піаністів.

Ідеї Шопена продовжують жити і розвиватися, справляючи значний вплив на фортепіанну педагогіку та виконавську практику.

Список джерел

1. Виконавсько-педагогічні принципи Фридерика Шопена і Василя Барвінського. Магістерська робота. Івано-франківськ, 2018. 111 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5275/1/%D0%91%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AE.%20%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8%20%D0%A4.%20%D0%A8%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D0%92.%20%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B2%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE.pdf>
2. Поетика Етюдів Фридерика Шопена: музикознавча та виконавська інтерпретації. Головна сторінка DSpace. URL: <http://e-archive.knmau.com.ua/handle/123456789/186>
3. Польська музика. REPORTER | Information portal. URL: <https://reporter.zp.ua/polska-muzika-l-uk.html>
4. Учасники проєктів Вікімедіа. Фридерик шопен – вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA_%D0%A8%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD
5. Учень Шопена заснував у Чернівцях наукову бібліотеку. Новини Чернівці: Інформаційний портал «Молодий буковинець». URL: <https://molbuk.ua/publicacii/41658-uchen-shopena-zasnuvav-u-chernvcyah-naukovu-bbloteku.html>
6. Фредерік шопен - великий польський композитор та піаніст | КПІ ім. Ігоря сікорського. КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://kpi.ua/1308-1#:~:text=%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1>

%8F%20%D0%A8%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%B8,%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%B%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8

7. Contributors to Wikimedia projects. Carl Filtsch - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Carl_Filtsch
8. Contributors to Wikimedia projects. Charlotte de rothschild - wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Charlotte_de_Rothschild
9. Google академія. Google Scholar. URL: <https://reporter.zp.ua/polska-muzika-l-uk.html>